

Landskab

De himmerlandske Heder dækker i dag kun en lille del af, hvad de gjorde i 1800-tallet, hvor de dækkede store arealer fra Limfjorden til Rold Skov. De kuperede heder i Himmerland er dannet på morænebakker og dækket af flyvesand, hvilket gør dem markant forskellige fra hederne i Vestjylland. De himmerlandske Heder er præget af fire store bakkedrag og den uregulerede Bruså, som løber i en smal frodig dal gennem hederne.

Morænebakkerne på De himmerlandske Heder har flere gange været ramt af sandflugt, første gang formodentlig ved afslutningen af den sidste istid for ca. 12.000 år siden. Det tørre og blæsende klima dengang fik sandet til at vandre i det skovfattede landskab. Retningen på de nuværende klitter i landskabet tyder på, at vinden for ca. 12.000 år siden var mere nordvestlig end den er i dag, hvor sydvestenvinden hersker over hederne. En hårdhændet udnyttelse i jern- og middelalderen har formodentlig medført flere sandflugt- perioder over hederne

Heden med de mange klitdannelse

Kontrasten mellem heden og Brusådal. Fugtighed og bedre jord skaber frodighed

Hedebønder gennem tusinde år

De himmerlandske Heder henligger i dag som et øde og ubeboet naturområde, men kigger man nærmere efter, findes der mange kulturspor fx gravhøje og oldtidsagre, der fortæller om fortidens bosættelser og opdyrking af området.

I jægerstenalderen strakte hederne sig ud til Limfjorden ved Vindblæs og Oudrup, hvor hederne blev afsluttet med en strandbred mod fjorden med gode jagt- og fangstmuligheder. Da fjorden i bondestenalderen trak sig tilbage blev strandene til frodige græsningsarealer.

De første agerbrugere på hederne kom i stenalderen. De foretrak de sandende / skrånende marker, som var naturligt dræned, lette at dyrke og som frem for alt passede til bondens primitive arbejdsredskaber. Lyngens udbredelse skete i takt med, at skoven blev brændt af for at få større arealer til kornmarker og græsning. Denne form for hedebrug forblev næsten uændret op til slutningen af 1800-tallet.

På Vindblæs Hede findes der stadig spor efter den ældre jernalders marksystemer. Dengang blev markerne indrammet af lave jorddiger og det er resterne af jorddigerne, der stadig kan ses på Vindblæs Hede. Udover de nævnte marktyper findes der spor af middelalderens marker, som var højryggede, lange og smalle og som blev pløjet med en hjulplov. Pløjningen gjorde, at jorden altid blev vendt mod midten af marken, hvorved højdyruggen opstod. Den lavere liggende rende mellem middelaldermarkerne blev holdt "ren" og virkede som et åbent dræn.

Hedebondens overlevelse afhang i særlig grad af hedelyngs udnyttelsesmuligheder. Lyngen blev brugt som afgrøde, hvor dyrene afgræssede lyngen både sommer og vinter, mens rensdyrlav og den unge lyng blev brugt som vinterfoder. Derudover blev lyngen brugt som brændsel, strøelse i staldene, som tækkemateriale og sengeunderlag. For at forynge lyngen skete der hyppige afbrændinger på hederne.

Lyng har frem til i dag haft ry for at have en helbredende virkning på bl.a. gigtsmerter. Derfor kan der laves en kryddersnaps baseret på lyngknopper. Knopperne kan bruges i et lindrende karbad.

Lyngsnaps kan brygges på flere måder og tiltaler ofte de som ikke normalt drikker snaps pga. den runde og milde smag. Snapsen laves af blomsterknopperne som plukkes i august / september.

Du skal bruge 1 dl blomsterknopper, som overhældes med 70 cl. ukrydret snaps. Blandingen trækker herefter ca. 5 dage, sies og er drikkeklar.

Alternativt kan blandingen trække længere og minimum 14 dage. Essensen blandes herefter med ukrydret snaps efter smag.

Du kan også med fordel fremstille kryddersnaps af andre af hedens karakteristiske planter som tyttebær og porse.

Gamle veje over heden

Talrige vejspor og hulveje vidner om tidligere tiders heftige trafik i området. På Lundby Hede dækker lyngen ca. 100 vejspor i et kilometerbredt bælte på hver side af den nuværende asfaltvej mellem Lundby og Borup. Disse spor er en del af den gamle hævevejsforbindelse mellem Aggersborg og Viborg, og er samtidig en af de største forekomster af vejspor i Jylland. Vinkelret på sporene mellem Aggersborg og Viborg anlagde den enevældige konges ingeniører i 1700-tallet en landevej mellem Aalborg og Løgstør. Livsfilosofien bag enevælden ses tydeligt i de tilbageblevne spor, der ligger snorlige gennem landskabet, hvor selv naturen måtte underkaste sig enevælden.

De gamle vejspor træder frem som parallelle fordybninger i landskabet

Hedens planter

De mest karakteristiske planter på hederne er dværgbuske, som Hedelyng og Revling. Oprindeligt var hedelyng altdominerende pga. tidligere tiders udnyttelse af heden. Når udnyttelsen ophører, og ikke bliver erstattet med naturpleje, afløses hedelyngen gradvist af Revling eller græsarter som Bølget Bunke og Blåtop. Specielt pga. af den øgede deponering af kvælstof fra luften, vokser hederne hurtigere til end tidligere og behovet for naturpleje stiger.

I dag er Revling den dominerende dværgbusk på store dele af De himmerlandske Heder. Hedelyng findes stadig i fine bestande flere steder i det fredede område. I andre områder domineres heden af græsser med spredte partier af dværgbuske. Overalt på hederne findes Tyttebær og Blåbær. Blåbær findes især på nord- og østvendte skrånninger.

Tyttebær

Revling

Som kontrast til de generelt artsfattige heder, er især østsiden af Brusådal. Her er jordbunden mere frugtbar, hvilket betyder, at forskellige planter som bl.a. orkideen Gøgeurt og Engblomme, har gode vækstbetingelser.

Store bestande af Enebær findes på Vindblæs Hede og i Kyødale. Enebær spirer, hvor mineraljorden bliver blotlagt, fx af græssende får og kvæg. Enebærbusken giver læ, skygge og spiringsbetingelser for andre planter fx Eg, Røn, Hyld og Roser. Når disse planter bliver for kraftige og giver skygge for Enebærbusken, sygner denne hen og visner. Enkelte steder på De himmerlandske Heder, bl.a. nord for Bruså Mølle, findes egekrat, som formodentlig er rester af den oprindelige egeblandings-skov, der dækkede landskabet før opdyrking og overgræsning skabte hederne.

I dag er hederne især domineret af Bjergfyr, der spreder sig fra nærliggende plantager. Hvis tilgroningen ikke standses med naturpleje fx fældning og afgræsning, er De himmerlandske Heder, som natur- og kulturlandskab, i fare for at forsvinde.

Hedens dyr

De himmerlandske Heder rummer et rigt dyreliv. Både hugorme, stålorme, markfirben og alm. firben findes her. Af større dyr er det især harer, ræve og grævlinger, der lever på de åbne heder, mens råvildtet holder til på de mere tilgroede dele af hederne.

De himmerlandske Heder er kendt for de store bestande af dag-sommerfugle. Mere end 36 forskellige sommerfuglearter findes i områderne, bl.a. den sjældne og truede Hedepletvinge, som på hederne har et af sine få danske levesteder. Planten Djævelsbid, der trives godt i de næringsfattige og fugtige lavninger på hederne, er fødegrundlaget for sommerfuglens laver.

Når du alligevel er på udkig efter Hedepletvinge så kig også efter de andre sommerfugle som findes på hederne.

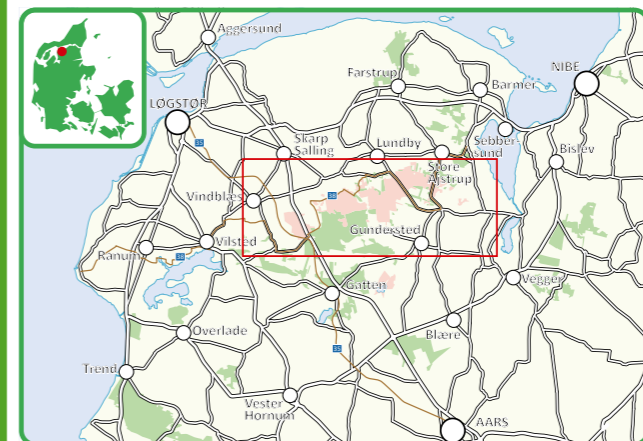
De mange forskellige arter i alle farver er med til at gøre De himmerlandske Heder helt specielle.

Sommerfuglefotos: © FI. Helsing

Fredning og genopretning af heden

Efter krigen i 1864, blev Enrico Dalgas' motto "hvad udad tabes skal indad vindes" gældende for hele landet. Det betød, at mange store hedeområder blev opdyrket og tilplantet. Derfor blev der i 1941 fredet ca. 900 ha tilbageværende hedeområde, for at sikre nogle af de sidste store sammenhængende hedearealer.

I 1990'erne blev den eksisterende fredning fra 1941 udvidet, så den i dag dækker 1284 ha. Udvidelsen har skabt bedre adgangsmuligheder og stier, sikret bedre naturpleje og øget genskabelsen af de tidligere heder. Skove og marker bliver omdannet til heder efter at have været udpint af dyrkning uden gødsning. Især vest for Oudrup Østerhede sker forandringerne, målet på sigt er et 11 km langt ubrudt bælte af hede.

Publikums færdsel

De himmerlandske Heder er et privatejet, fredet område med offentlig adgang. Det betyder, at du skal udvise hensyn over for naturen og de mennesker, som bor på og lever af hederne. Naturbeskyttelseslovens almindelige bestemmelser gælder i området. Derfor må færdsel kun ske til fods – Hunde skal føres i snor – Åben ild og bål er ikke tilladt – Affald må ikke smides i naturen – Skiltningen i hederne skal respekteres – Al færdsel sker på eget ansvar, også på de arealer, hvor der går græssende dyr.

Folderen om De himmerlandske Heder er udgivet af Aalborg Kommune og Vesthimmerlands Kommune.

Aalborg Kommune

Teknik- og Miljøforvaltningen
Stigsborg Brygge 5
9400 Nørresundby
www.aalborgkommune.dk

541 777

2010

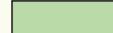

Vesthimmerlands Kommune

Teknik og Miljø
Himmerlandsgade 27
9600 Aars
www.vesthimmerland.dk

De himmerlandske Heder Vandretur i et fredet område

Signaturforklaring:

	Fredningsgrænse		Areal, der genskabes til hede
	Skov		20 km afmærket vandresti
	Hede/overdrev		Spor i landskabet
	Eng/mose		Regional cykelrute
	Sø		Parkeringsplads
	Levende hegn		Shelterplads
	Gravhøj		Udsigtspunkt

Naturcenter Himmerland

På ejendommen findes et 3 km langt, afmærket "Spor i landskabet".

Desuden er der indrettet en naturudstilling om heden. En folder om sporet kan fås på biblioteket og på www.spor.dk

Skarp Salling Karret - Mindesten ved fundsted

Karret fra Skarp Salling er et lerkar fra bondestenalderen, der er fantastisk flot dekoreret med komplicerede mønstre. Karret blev sat i en stengrav for cirka 5.200 år siden og anses for det fineste lerkar fra Danmarks stenalder. I dag pryder karret den nye 50-kroneseddel. Se mere på www.skarpsallingkarret.dk

Foto: Lennart Larsen, Nationalmuseet

Skørbæk Hede

Fredet boplads fra ældre jernalder med offentlig adgang. Der er bevaret både hustømter, gadeforløb og marker med lave diger omkring.

Målestok: 1:25.000

0 m 500 m 1 km

© Kort- og Matrikelstyrelsen

